

ELEV MED VIRK NING

«(...) jeg lager ikke kunst ved hjelp av fokusgrupper og brukerundersøkelser, jeg skal ikke redesigne ei ketchupflaske».

Med humor og kløkt tar Willyson oss med inn i sitt univers og belyser medvirkning og kunstens verdi i lys av egne erfaringer fra både barndommen og sitt kunstneriske virke.

Kunstens egenverdi (og litt om tilbakemeldinger)

Av Eirik Willyson

Klamme fingertupper løper fram og tilbake over tastaturet. Jeg skal skrive om kunstens egenverdi. Jeg har hørt denne verdien bli forsvart og forklart mange ganger, som om det skulle være nødvendig, og det er det vel, dessverre, ellers ville vel ikke folk gjort det, igjen og igjen.

Ikke sjelden kommer de – kulturarbeiderne, kulturlederne, kulturpolitikere – de kommer trekkende med Churchill. De sier at han, under andre verdenskrig, ble spurt om det ikke var på tide å kutte i kulturbudsjettet. Bomber og granater koster. Churchill svarte: «Men hva skal vi da kjempe for?» Dette sitatet kan røre et kulturhjerter, kanskje også andre hjerter. Men sa han egentlig det? Muligens ikke, kanskje er det bare oppspinn, men han sa i hvert fall dette: «Uten tradisjon er kunsten en saueflokk uten gjeter. Uten innovasjon er den et lik.»¹ Det var vel ikke så dumt sagt.

Vi trenger tradisjon for å forstå hvem vi er, vi trenger tilknytning til historien, og vi trenger samtidskunst for å kunne fordype oss i det kaotiske øyeblikket vi til enhver tid er en del av, enten vi vil eller ikke. Være en del av det, altså.

¹ Fra en tale ved Royal Academy of Art, 1953, min oversettelse.

Eirik Willyson

Eirik Willyson er dramatiker, forfatter og scenekunstner, utdannet litteraturviter fra UiO.

Han utgjør den ene halvdel av scenekunstduoen Kristinsdottir/Willyson.

Willyson har vært involvert i teatertrilogien *Klassikere for Kids*, og fra 2015 til 2020 var han som kurerende produsent med på å utvikle Kloden teater.

Willyson ga nylig ut romanen *Odalen* på Tiden Norsk Forlag.

Se, der fikk jeg sagt noe om egenverdien allerede. Fordypning og forståelse. Berikelse kunne jeg også sagt. Den beriker, kunsten beriker. Den knytter mennesker sammen, på tvers av landegrenser og generasjoner. Den pirrer, gleder, forundrer, forstyrrer, provoserer.

Føler meg som en taleskriver. Huff!

Nytt avsnitt. Prøver igjen fra en annen vinkel. Mitt første møte, i hvert fall det første jeg kan huske, med kunst, mer presist skrivekunst, og for så vidt også talekunst, var Jan Erik Vold på LP-plate, i stua hos naboen. Dette var ikke noe jeg hadde oppsøkt. Altså, jeg hadde oppsøkt naboen, trykka på ringeklokka hans, den var forma som et løvehue, og ringeknappen var løvetunga, i seg sjøl grunn god nok til å oppsøke denne naboen. Men kunsten, poesien, oppsøkte jeg ikke. Det var naboen og ikke jeg som satte på plata, det var hans og ikke mi plate, jeg visste ikke engang at den eksisterte, ikke før han satte den på. Etter dette begynte jeg å skrive dikt. Og framføre dem. Jeg ble litt populær. Jeg fortsatte å skrive dikt.

«(...) det var hans og ikke mi plate, jeg visste ikke engang at den eksisterte, ikke før han satte den på. Etter dette begynte jeg å skrive dikt.»

Jeg har glemt alle diktene. Jeg har lett i skatollet mitt, i gamle permer og skrivebøker, men jeg kan ikke finne dem. Kanskje jeg ikke skreiv dem. Muligens formulerte jeg dem i samtale med meg sjøl, repeterte dem, lærte dem utenat og glemte dem. Samma det. Det eneste jeg husker, er noe med et tre. For så vidt ikke uvanlig, langt ifra, norsk lyrikk er full av trær. Treet var grønt. Under treet var et gjerde. Gjerdet var grønt. På gjerdet satt et menneske. Mennesket var grønt. Eller er, det er grønt. Det var vel presens, dikt er jo oftest det. Mennesket var eller er grønt. Uansett, dette slo an.

Jeg husker ikke ordlyden i diktet, men jeg husker mannen og gjerdet og treet, i bestemte posisjoner i forhold til hverandre og med samme farge. I norsktimene var det mye snakk om beskrivelser, hvor viktig det er med beskrivelser for den som vil uttrykke seg skjønnlitterært, kanskje var det derfor jeg valgte å tildele både treet, gjerdet og mannen en beskrivelse, i form av et adjektiv, men det var altså det samme adjektivet: grønt, grønt og grønt. Jeg tror ikke det var Volds dikt om loffer og trikker som inspirerte meg til dette. Kanskje jeg hadde hatt en fornemmelse av at det ikke egentlig er forskjell på indre og ytre, meg og deg, trær, gjerder og mennesker. Eller kanskje hadde jeg fått en følelse av å være grønn, altså umoden og uferdig, at jeg eller diktets jeg eller vi begge ikke er noe i oss sjøl, ikke ennå, og dermed går i ett med omgivelsene, helt til vi springer ut i en form, i et dikt, og får vår egen plass der, om ikke her, på utsida av diktet, i verden, blant menneskene i gruppa vi er plassert i. Eller det var fargeblindheten. Jeg har en variant som gjør at jeg ikke kan se grønt. Jeg tror alltid det er rødt eller gult, noen ganger oker, helt til jeg blir korrigeret. Kanskje jeg ville si noe om det jeg ikke kan se.

Det er november, men det er ikke mørkt. Noen ganger reiser jeg ut av byen, ut på landet, til kusina mi, for å prate med henne og bikkjene og ta en titt på stjernene, men jeg ser dem nesten ikke lenger, altså stjernene. Kusina har montert lamper på samtlige fire yttervegger, de skrur seg på automatisk i skumringa, og i tillegg har hun ei utelampe på garasjen, den aktiveres idet bevegelsessensoren registrerer et vesen som beveger seg, for

eksempel meg. Vi går inn igjen. Så fint du har fått det, sier jeg. Lyst og fint. Jeg har lest en del om lysforurensning i det siste, sier jeg. Jeg får oppheng i ulike endetidsteget, og akkurat nå er det lysforurensning jeg leser om. Jeg ligger på senga i mørket og leser om det på en skjerm som lyser, jeg leser om hvordan insektene dør, om hvordan himmelen, nattehimmelen, er på vei ut av kulturen, jeg leser om at jeg ikke får sove.

Må en tur bort i bokhylla nå. Et øyeblikk.

Her: Fra boka *Virkelighetsoverdose*. Annie Le Brun, poet og essayist, forteller om et eksperiment som gikk ut på å plassere et speil ute i verdensrommet. Målet var å lyse opp den jordiske natta med en *spotlight* på mellom fem og sju kilometer i diameter, et eksperiment som ikke lyktes, og så skriver hun: «Det verste er imidlertid at det som fremdeles virker vanskelig å gjennomføre med den kosmiske natten, er i ferd med å bli virkelighet når det gjelder den mentale natten. Fra et sanselig synspunkt handler det faktisk om en lysforurensning som er enda mer skrekkinngytende, enn på en annen måte, fordi den direkte truer alt det friheten rommer av dunkelhet og mørke.»²

“Alt skal fram i lyset, under lupen, inn i skallen!”

En kan med rette hevde at natta er tatt fra oss. Lykter, lamper, skjermer. Vi får ikke fred, vi får ikke sove. Men Le Brun snakker ikke først og fremst om lypærer og dioder og hva det nå heter, det nyeste, hun snakker om andre former for belysning: forklaringer og registreringer og kategoriseringer og systematiseringer og flere ord, alltid flere ord, med presise betydninger. Alt skal fram i lyset, under lupen, inn i skallen!

Noe kan forsvinne i lyset. For eksempel sanselighet, flertydighet, bevegelighet.

Jeg tror folk bestandig har drivi med kunst fordi vi trenger å forholde oss til det som unndrar seg definisjoner. Vi trenger mer enn det rasjonelle og funksjonelle. Men det var ikke bare vi, oss, jeg ville skrive om, jeg ville skrive om dem. «Målgruppa». Mottakerne av kunsten, eventuelt også deltakerne, det her er snakk om, benevnes ofte med dette ordet. Mange vil ha svar på hvorvidt kunsten «treffer» «målgruppa».

Som om denne sammenraska flokken med barn eller ungdom er en blink, og at kunsten, med god hjelp av formidlinga, helst skal treffe midt i denne blinken. Fulltrefferkunst.

Alle som er mennesker, veit godt at det er forskjell på folk. Også innad i samme aldersgruppe. Forskjellige kropper, erfaringer, interesser. Innledningsvis nevnte jeg noe om fellesskap, men jeg kunne like gjerne skrivi at kunsten kan gi tilgang til subjektiviteten, egen og andres. Det er grunn til å spørre hva som skjer med nettopp subjektiviteten hos dem som alltid grupperes, i klassen, på trening, i kunstrom og i ymse virtuelle rom i de identiske grensesnittene som lyser mot dem seint og tidlig.

Kunst kan gi opplevelsen av å se noe du ikke kan se, for eksempel inni eget eller andres hue, og en opplevelse av å bli sett. Kanskje har du erfaringer det ikke finnes ord for, iallfall ikke ennå. Kanskje du ikke føler deg hjemme noe sted, heller ikke der du bor, heller ikke i din egen kropp. Kanskje du synes verden er underlig. Kanskje hadde du en kunstopplevelse og kjente en sterk og rar følelse av gjenkjennelse, og nå får du lyst til å ta vare

² Le Brun, Annie, *Virkelighetsoverdose*, s. 26. Overs. Per Buvik og Agnete Øye, Cappelen Damm Akademisk, Oslo.

på den følelsen en stund, ikke dele og definere den, ikke snakke og skrive, du vil ha den for deg sjøl, du trenger ikke flere ord, ikke nå.

Flere ord, ja ... Ikke lett å si noe viktig og samtidig begrense seg, synes jeg. Jeg er ikke poet. Jeg har sagt litt om kunst, og nå skal jeg avslutte med noe om evaluering og tilbakemeldinger. Her kommer det: Kunstnere trenger tilbakemeldinger som alle andre, og mange kunstnere har samtaler med elevene umiddelbart etter kunstopplevelsen. Disse samtaler kan være inspirerende og lærerike for alle involverte.

Sånne som meg, som foretrekker å prosessere i enerom, i hvert fall til å begynne med, må kanskje avfinne seg med at skolen er en sosial arena, at det er forskjell på voksen og barn, myndig og umyndig, at de må gjøre som de andre i gruppa si.

Tilbakemeldinger kan gjøre det enklere å forstå hva som skaper interessante og meningsfulle kunstopplevelser, eller ikke, og hvorfor. De kan være verdifull respons og vektige innspill til kunstnerens og formidlernes arbeid. Det sier seg sjøl. Når barna og ungdommene blir spurt hva de mener, tenker og føler, og noen utafor «målgruppa», noen voksne, lytter på ordentlig, kan det i tillegg bety at de, altså de førstnevnte, ikke bare de sistnevnte, er aktører i kulturlivet, i tråd med idealet om at demokratiet tilhører oss alle. Får de i tillegg være med i arbeidet med programmering og kuratering, så begynner vi for alvor å snakke medvirkning. Men. Når jeg lager noe for voksne, går jeg ikke først ut på gata og spør tilfeldige folk hva de synes om ideen min. Jeg bare kjører i gang, jeg. Satser på erfaringa, kompetansen og intuisjonen, satser på den vage ideen, satser på lidenskapen og engasjementet og samarbeid med dyktige, uredde kunstnere. Vi lager alltid noe vi veit kan gå i dass, ellers er det ingen vits.

“Vi lager alltid noe vi veit kan gå i dass, ellers er det ingen vits”

Her kan den oppmerksomme leser innvende at jeg ikke hadde oppsøkt den ovenfor nevnte LP-plata til naboen min, han bare trakk den ut fra ei hylle og la den i spilleren uten å spørre først, men til naboen's forsvar var han ingen kunstner eller kulturarbeider, han hadde ikke invadert et helt klassetrinn. Poenget med denne innvendinga kunne være at barna og ungdommene ytterst sjelden velger kunsten. Den er som oftest en overraskelse, positiv eller negativ eller noe midt imellom. Derfor hviler det et større ansvar på kunstnere som lager noe for barn og ungdom, og derfor burde de lytte ekstra godt til publikummet sitt, derfor og fordi de kanskje burde ha tenkt litt mer på forbindelser mellom alder, eller såkalte utviklingstrinn, og tjå, det emosjonelle, kognitive og sosiale, hva vi orienterer oss mot og fester oss ved. Kanskje den ironien ikke slo så godt an hos femåringene. Kanskje kunstnerne burde snakka litt med noen femåringer underveis i prosessen. Femåringer har vel ett og annet til felles. Helt klart en grei innvending, og jeg får ofte ideer og inspirasjon fra all slags folk, men jeg lager ikke kunst ved hjelp av fokusgrupper og brukerundersøkelser, jeg skal ikke redesigne ei ketsjupflaske.

Altså, forklaringer og beskrivelser gir mening. Det gir mening å snakke om kunst, å sette ord på opplevelsen, som det heter, og det gir mening å lytte til disse orda, men det er også nødvendig å skjønne at mye betydningsfullt oppstår og skapes intuitivt og famlende, med kroppen, i mørke, i søvne, at det foregår viktige ting i muskler og ledd og langt baki bakhuet, forskjellige ting hos forskjellige mennesker, for det finnes ikke et standard-menneske, som kjent. Vi er ikke målbare, akkurat som kunsten ikke er målbar.

«(...) det er riktig å legge til rette for flere og bedre tilbakemeldinger og utvekslinger mellom elever, formidlere og kunstnere.»

Når fagfolk sammenfatter og evaluerer, går det sjølsagt helt fint å vurdere hvorvidt noe «treffer» og om det samtidig holder høy kvalitet og innebærer en eller annen form for nyskaping. Jeg går ut fra at alle disse kriteriene er med når DKS-ansatte foretar faglige vurderinger av kunstproduksjoner. Men det er nødvendig å huske påvirkningskrafta og definisjonsmakta som ligger hos programmerere og ymse bevilgende myndigheter. Jeg er redd for at vi kan begynne å bevege oss i retning av en slags gjennomsnittskunst, at det nyskapende, det som kan åpne for nye spørsmål og perspektiver, skal komme i skyggen av det som føles trygt og greit og sikkert, at vi skal bli redde for den frie kunsten, og kunstens egenart, redde for at vi ikke skal greie å pakke den inn i skolehverdagen.

Det er ingen skam å begeistre mange, det skader ikke om kunst er gøy, spennende, underholdende. Og jeg kan ikke skjønne annet enn at det er riktig å legge til rette for flere og bedre tilbakemeldinger og utvekslinger mellom elever, formidlere og kunstnere.

Men. Vi må være åpne, virkelig åpne, for trassige, egenrådige kunstnere som risikerer å skape noe vi, kanskje uavhengig av alder, ikke har sett.

Prosjektinformasjon

Artikkelen er skrevet på oppdrag for Prosjekt elevmedvirkning og projektets pilotering av Evaluering og tilbakemeldinger på DKS-produksjoner. Prosjekt elevmedvirkning var ett av tre delprosjekter i Kulturtankens treårige utviklingsprosjekt DKS-skole (2018- 2020).

Evaluering og tilbakemeldinger på DKS-produksjoner ble utviklet av DKS-administrasjoner i Viken, Oslo, Trondheim, Bergen, Rogaland og Asker i samarbeid med Kulturtanken v/ Gustav Jørgen Pedersen og Bente Aasheim.

I forbindelse med publisering av prosjektresultatene, var det ønskelig å belyse evaluering og tilbakemeldinger på DKS-produksjoner fra en kunstners perspektiv. Eirik Willyson er godt kjent med DKS og har bred erfaring med formidling for barn og unge. Willyson har ikke vært involvert i prosjektutviklingen og ble gitt full kunstnerisk frihet i utforming av teksten.